

Yermakova V.Y. ACTIVITY OF LOCAL AUTHORITIES OFPODILLIA IN RELATION TO OVERCOMING OF CHILD'S NEGLECT AT THE BEGINNING 1920-X YEARS.

This article represents the workof soviet poweron Podillia to overcome child's neglect at the beginning of 1920th.

Keywords: Podillia, homeless children, neglect, child's houses, child's commune.

УДК 94(477) «1920/1930»

О.О.Стадник

ПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ СЕЛЯНСТВА ПОДІЛЛЯ В РОКИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В статті розкривається система оподаткування та характер податкових платежів подільського селянства в період НЕПу в контексті податкової політики радянської влади в українському селі.

Ключові слова: Поділля, НЕП, селянське господарство, продовольчий податок.

Податкова політика – важливий інструмент впливу на суспільство, а виважена податкова політика в аграрному секторі – запорука економічного процвітання України. Тому питання про місце та роль податкової системи в українському селі особливо важливе в сучасних умовах, коли відбувається реформування сільського господарства України.

Побудова нового неможлива без урахування минулого досвіду, зокрема, вивчення проблеми радянської податкової політики в українському селі у період НЕПу. У цьому контексті досить важливим є і дослідження окремих регіонів України, а саме, подільського, який мав свої особливості та специфічні риси.

Податковій політиці радянської влади в українському селі присвячено цілий ряд досліджень. Її вивчення розпочалося ще з першої половини 20-х років ХХ ст.. У працях М. Лівенського, А. Пешехонова, А. Валенштайна, М. Гуревича ретельно описано та проаналізовано податкову політику більшовиків [1]. Вони цінні тим, що містять численний фактологічний матеріал, об'єктивно з'ясовують тягар обкладання селян, довівши його зависокі норми. Разом з тим дослідники 20-х років оперують матеріалом, що потребує перевірки, уточнення, а їх роботам властивий поверховий характер. У 30-ті роки з'являються праці М. Залеського, В. Дяченка, але їм властиве однобічне, єдино можливе для того часу трактування податкової політики радянської влади на селі у 1921 – 1928 рр. [2]. Згодом, у 50-х – 80-х роках, виходять друком монографії Є. Генкіної, Г. Мар'яхіна, М. Ігошиної, М. Соколова, Р. Ляха, В. Данилова, однак і вони замовчують важливі проблеми, відмінні від офіційної історичної науки [3]. На цей час припадає початок дослідження питань розвитку подільського села (праці В. Голева, М. Александрової, с. Вініковецького, І. Шульги) [4]. У 90-ті роки та в сучасний період над проблемою податків в українському селі працюють С. Кульчицький, В. Калініченко, О. Ганжа, А. Морозов [5]. Комплексної ж праці, присвяченої даній проблемі з урахуванням особливостей розвитку подільського села немає. Тому саме це питання і намагався розкрити автор статті.

Об'єктом вивчення є подільське селянство у період НЕПу, предметом – податкова політика радянської влади у подільському селі у визначений період.

Після прийняття постанови X з'їзду партії (8-16 березня 1921 р.) про заміну продрозкладки продовольчим податком 28 березня було прийнято Декрет РНК про розмір продрозкладки на 1921–1922 рік. По-перше, проголошувалося, що обсяг податку зменшується в порівнянні з оподаткуванням по розкладці. По-друге, податок мав стягуватися у формі відсоткового або частинного відрахування вироблених у господарстві продуктів. По-третє, підкреслювалася прогресивність податку, вводилася система пільг, яка стимулювала розширення виробництва. По-четверте, скасовувалася кругова відповідальність за сплату податку. Натуральним податком обкладалися окремі господарства в індивідуальному порядку, розмір податку пропонувалося вираховувати, виходячи з обліку запашних земель, врожаю, худоби, чисельності сім'ї.

29 березня у відповідності з даними рішеннями РНК УСРР видав Декрет «Про натуральний податок на зернові продукти», за яким селяни, які виконали продрозкладку з урожаю 1920 року, могли вільно розпоряджатися своєю продукцією. По губерніях, які мали

.....
найбільший відсоток виконання продрозкладки, залишок заборгованості списувався [6]. 28 травня РНК УСРР видав постанову «Про натуральний податок на хліб, картоплю і олійне насіння», якою визначалися розміри продподатку. Загальна його сума становила 126 млн. пуд. зерна замість 180 млн. пуд. згідно розкладки [7]. Рештою продукції селяни могли розпоряджатися за власним бажанням: «Всі залишки зерна, овочів і фуражу, м'яса, молочних продуктів і сировинних, що залишаються в господарстві, після виплати продподатку є повною власністю господаря, яку ніхто не може забрати» [8]. Особиста матеріальна зацікавленість у збільшенні продукції мала стати однією з основних рушійних сил у відбудові і подальшому розвитку сільськогосподарського виробництва. З цією метою передбачалися певні пільги для старанних господарів – селян, які збільшували посівну площу, підвищували продуктивність свого господарства [9]. Разом з тим, проводився прогресивний метод оподаткування, згідно з яким відсоток нарахування від виробленої продукції залежав від потужності селянського господарства. Так, господарства, що мали менше 1 дес. посіву, від податку звільнялись, для незможних господарств передбачалися пільги, а заможні сплачували підвищений продподаток [10]. Обкладанню підлягала лише посівна площа, тобто та, яка повинна була бути засіяною в кожному селянському господарстві відповідно до наперед визначеного державою плану посіву, а не фактична. Тим самим більшовики досягали підвищення обов'язкових планів посіву. Вводилися штрафні санкції до тих дворів, які не виконували посівного плану, і, навпаки, преміальні тим господарям, що перевищували плани засіву. В інтересах рівномірного обкладання відсоткова ставка податку не друкувалася до того часу, поки остаточно не визначався майбутній урожай. Загальна ставка податку не підлягала зміні.

Практично з весни селянин не знав всієї суми податку, яку йому було необхідно сплатити. Це значно погіршувало продподаткову кампанію. Тогочасна преса писала: «Не дивлячись на швидкість, з якою видавалися директиви та інструкції, постанови ВЦВК про те, щоб закон про продподаток був надрукований повністю до початку весняних польових робіт, щоб селяни знали про розміри своїх зобов'язань, це не було зроблено. Більшість розпоряджень були розроблені та побачили світ в ході вилучення податків і внесли розлад у попередній план на місцях. Така поспішність в розробці законодавства відобразилась і на самій системі податкової політики» [11].

Керівництво Поділля прийняло власні постанови, що підтверджували рішення центральних органів влади і конкретизували їх стосовно особливостей губернії. 10 – 11 липня 1921 року у Вінниці відбувся I Подільський губернський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, делегати якого ухвалили відозву до трудящих і на основі постанови про заміну продрозкладки продподатком та введенням товарообміну наказали:

Повіти: Ободнянський, Рубанський, Немирівський, Печерський та Монастирський, як ті, що виконали розкладку на хлібофураж та худобу, від подальшої розкладки на худобу звільнити.

Повіти: Журавлівський, Шпиківський, Клебанський, Савинецький та Тростянецький, які виконали розкладку лише на худобу, від подальшої розкладки на худобу звільнити, продовжуючи розкладку на хлібофураж.

У всіх вказаних повітах розпочати товарообмін на ті продукти, розкладка на які виконана [12].

Частка продподатку визначалася для кожного господарства окремо і вираховувалася за розміром орної землі, кількості їдців у господарстві та за середньою врожайністю кожної окремо взятої місцевості. З метою такого визначення встановлювалося 10 поясів врожайності і 7 груп господарств. Для 12-ти повітів Поділля були визначені 3 найвищі пояси: 8-й – для Ямпільського, Кам'янецького, Ново-Ушицького і Ольгопільського, 9-й – для Могилівського, Летичівського, Проскурівського, Вінницького і Гайсинського [13]. Така система на рахунок не була досконалою. Так, наприклад, господарство з посівом до 2 дес. податком за законом не обкладалось, але господарство в 1 дес., де наховувалось три їдоки, підлягало обкладанню, незважаючи на те, що в обох випадках на душу припадало 1/3 дес.. Так само відбувалось і з групами, за якими обкладався земля. Наприклад, з 1,5 дес. на душу здавали 30 фунт. податку з дес., а з 1,6 дес. при тому ж поясі врожайності – 80 фунт.. Зайві півдес. в господарстві обкладалися у розмірі 10 пуд. 15 фунт. [14]. Окрім того, відсоткова частина відрахувань за продподатком встановлювалася не з реальних показників врожайності, потужності селянського господарства, а виключно адміністративно-командним порядком.

Суттєвим недоліком нової системи місцевих податків буда їх чисельність, дрібність, навіть дріб'язковість. Окрім продподатку, було встановлено ще 5: загальногромадянський, подвірньо-грошовий, трудгужподаток, збір на користь голодуючих. До того ж проводилося ще цілий ряд кампаній, які були не легшими за податки (кампанія допомоги голодуючим, наприклад, дала у 1922 р. 750 тис. пуд. хліба, шефська кампанія – 1,5 трлн. крб., проводилися кампанії допомоги Червоному фронту, авіації, дітям та ін.). Крім того, різними податками обкладали селян і місцеві органи (податки на худобу, сінокіс, продаж товарів на ринку, штрафи і пеня) [15]. Дрібність податків та невизначеність у методах їх вилучення викликала обурення селянства. Численні ж пільги, які надавались злидарям, причому без з'ясування причин їх бідності, падали тягарем на економічно потужні селянські господарства, гальмуючи їх розвиток.

19 травня 1923 року Декретом ВУЦВК було прийнято рішення про єдиний сільгосподаток. Він мав скасувати основний недолік продподатку 1921 року – дрібність, чисельність. Замість багаточисельних видів натури залишалося 6: зерновий хліб, маслисте насіння, картопля, сіно, масло, м'ясо. Декрет надавав змогу селянам сплачувати податок продукцією за своїм вибором, враховуючи спеціалізацію господарства. Податкова реформа 1923 року запровадила змішане вилучення податку (натурою і грошима), але зберегла натуральність його обрахування. Радянська влада впровадила оподаткування за орною землею, тим самим посиливши тягар обкладання для економічно потужних селянських господарств. Не завжди виправданою була система пільг, передбачена новим сільгосподатком. Вона звільняла від його сплати близько 20% селянських господарств [16], але усі пільги стосувалися лише економічно слабких. Класовий підхід при диференціації податкових ставок зумовлював збільшення кількості незаможницьких господарств, а їх наявність була аргументом для утворення колгоспів.

Єдиний сільгосподаток у 1924 – 1925 рр. поклав край натуральному обкладанню села. Він значно розширив сферу обігу грошей і був значно прогресивнішим. З переходом до грошового оподаткування селянства сума сільгосподатку більшою мірою стала залежати від реальних прибутків селянського господарства.

Новий податок був відмінним від попереднього. Так, як самостійний об'єкт оподаткування значилася худоба. Худоба і сінокіс прирівнювалися до орної землі за спеціальними коефіцієнтами. Норми перерозрахунку диференціювалися по губерніях у залежності від частки скотарства у сільському господарстві [17].

Однак тягар податку не став легшим. Становище у 1924 році погіршилося і тому, що на Поділлі мала місце посуха, частковий недорід та неврожай. Тим не менше, продподаток не зменшувався. Єдиний сільськогосподарський податок у 1924 – 1925 рр. на Поділлі був визначений сумою 11 млн. 900 тис. крб., але з урахуванням пільг, скидок і недоборів ця сума була зменшена до 9 млн. 090 тис. крб. За первинним обкладанням селянство Поділля повинно було сплатити 3 крб. 97 коп. з душі [18]. Такий розмір був високим і обтяжливим. Про це свідчать численні факти. Так, у Тульчинській, Проскурівській, Копайгородській, Брацлавській, Шпиківській округах селяни не лише були не в змозі внести податок, а й не мали засобів до існування. Невдоволення селян непомірними розмірами податку підтверджується документами. Цитуємо листа із Вінниці: «О, ці податки, від них життя немає. Обкладання підлягає все: і будівлі, і дім, і тварини, і багато іншого. Одним словом – давай монету, а де її взяти?» [19]. Лист із Літина: «Нам здати 123 пуди, 46 пудів уже віддав грошима, на це продав бика і двох кабанів. Горе з цим продподатком, прийдеться без хліба залишитися [20]. Лист із Пикова: «У нас біда одна – погано жити, продподаток великий, звезли весь хліб (100 пуд.) на продподаток. Всі босі, хліба нема» [21].

В 1924 – 1925 рр. селяни масово збували худобу, оскільки, як уже зазначалося, «вона була примислена не до їдоків, а до відповідної площі землі» [22]. Відповідно при сплаті податків продукти на утримання худоби не враховувалися. Селяни продавали, забивали тварин, не маючи змоги вигодувати їх після сплати податків.

У випадку несплати податку на селян чекав суд. Так, за 1924 – 1925 рр. лише по Ладжинській окрузі було передано до суду 30 чоловік, з них 24-м присуджено відбуття примусових робіт терміном до шести місяців і до обов'язкової виплати податків [23]. Підтвердженням того, що за нехтування розпоряджень влади селян жорстоко карали, є виступ представника Могилів-Подільської округина V з'їзді Рад Поділля 15 квітня 1925 року: «Влада

.....
знала, що в нашому районі був недорід, але коли настав час платити податок, то нам сказали: плати, а як не заплатиш, то підеш у тюрму» [24].

Нові позитивні сторони єдиного сільгосподатку нівелював і класовий підхід до його запровадження. Головний тягар, як і раніше, припав на потужні селянські господарства. В кінцевому результаті виходив парадокс – заможні верстви, які сплачували великі розміри податку, не могли розвивати власне господарство, але й бідняки, які податку не платили, знаходилися в такій же ситуації. Тому економіка села розвивалася повільними темпами.

Це можна стверджувати і за порівняльними даними прибутків селянських господарств та суми продподатку. У 1927 році прибуток селянських господарств Поділля становив 2456337 крб. На одне господарство, таким чином, припадав прибуток 229 крб., а податок складав 15 крб. 60 коп. Бідняцькі господарства звільнялися від його сплати (1927 рік – звільнено 31% господарств, 1928 рік – 37%), маломісним господарствам надавалися пільги. Основні суми податку сплачували «міцні» верстви села. Так, якщо група селян, що мала прибуток до 300 крб. у 1927 році сплатила 22,5% всієї суми податку, то у 1928 році – лише 18,2%. Група селян з прибутком 200-250 крб., яка сплатила у 1927 році 18,7%, у 1928 році – лише 12,5%. Зате група з прибутком більше 400 крб., яка у 1927 році сплатила 9,4%, у 1928 році – 3,5% [25].

Аграрний сектор економіки України, і Поділля, зокрема, вважався основним джерелом фінансування і розвитку промисловості. Чекаючи на підвищення продуктивності села у держави не було часу, значно вигідніше було посилити податковий тиск. Отже, податковий тягар відчутно не зменшився, добробут селян істотно не покращився.

Таким чином, заміна продрозкладки продподатком в цілому полегшила становище аграрного сектору у порівнянні з хаосом попередніх років. Продподаток дав можливість селянину вільно розпоряджатися надлишками від його сплати, ним обкладалися окремі господарства в індивідуальному порядку. Разом з тим, податкова система в українському селі носила суперечливий характер. Даючи, з одного боку, можливість селянству вести господарювання на ринкових засадах, з другого – податки суворо регламентували цю діяльність, спрямовуючи її у русло державного капіталізму, у перспективі – соціалізму. Отже, з переходом до НЕПу не змінилися ні основні завдання, ні конкретні цілі Комуністичної партії і радянської держави. Розпочавши реорганізацію економіки із податкової політики на селі, більшовики використовували оподаткування як інструмент утримання влади у своїх руках та маніпуляції селянством. Податковий тиск на селян не зменшився. Податок, хоча і був малим для задоволення потреб держави, для селянських господарств залишався зависоким, добробут селян істотно не покращився, а в самому характері оподаткування спостерігався цілий комплекс негативних явищ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ливенский М. Продналог и голодающие районы. – М., 1922; Пешехонов А. В. Сравнительная тяжесть натуральных налогов 1921 года для различных групп крестьянства. – Х., 1922; Валенштайн А. Обложение и платежи крестьянства в довоенное и революционное время. – М., 1924; Гуревич Б. М. Прямое обложение сельского хозяйства Украины. – Х., 1923; Большаков А. М. Современная деревня в цифрах. – Л., 1925.
2. Залесский Я. Налоговая политика Советского государства в деревне. – М., 1940; Дяченко В. П. Советские финансы в первой фазе развития социалистического государства. – М., 1947.
3. Генкина Э. Б. Преход Советского государства к новой экономической политике (1921 – 1922). – М., 1954; Марьяхин Г. Л. Налоговая система СССР. – М., 1952; Игошина М. Продналог – составная часть НЭПа. – Х., 1961; Лях Р. Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917 – 1923 рр.). – К., 1975; Данилов В. П. Советская налоговая политика в доколхозной деревне//Октябрь и советское крестьянство. – М., 1977; Соколов Н. Г. Налоговая политика Советского государства в доколхозный период. – Куйбышев, 1981.
4. Голєв В. М. Боротьба за здійснення лєнінського плану соціалістичної перебудови сільського господарства Поділля (1928 – 1933 рр.) – К-П., 1957; Александрова М. Ф. Відбудова сільського господарства Поділля (1921 – 1925 рр.)//Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1965; Вініковецький С. Я. Поділля в період відбудови народного господарства (1921 – 1925). – К., 1972; Шульга І. Г. Гірка правда: Нариси з історії подільського селянства 1920 – 1932 років. – Вінниця, 1987.
5. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). – К., 1996; Калініченко В. В. Селянське господарство в Україні в період НЕПу: Історико-економічне дослідження. – Х., 1997; Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.). – К., 2000; Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу НЕПу. – Черкаси, 1993.

6. Корновенко С. В., Лазаренко В. М. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу. – Черкаси, 2004. – С. 54.
7. Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР. – 1921 – 1926 рр. – X, 1927. – № 52. – С. 361.
8. Там само, с. 363.
9. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Т. 2. – К., 1983. – С. 246 – 274.
10. Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР. – 1921 – 1926 рр. – X., № 52. – С. 265.
11. Двенадцатый съезд РКП (б). 17 – 25 апреля 1923 г. Стенографический отчёт. – М., 1968. – С. 28-29.
12. Поділля в період відбудови народного господарства 1921 – 1925 рр. Збірник документів і матеріалів. – Вінниця, 1957. – С. 81.
13. Державний архів Вінницької області, далі – ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 245. – Арк. 264.
14. Там само. – Арк. 266.
15. Там само. – Спр. 3. – Арк. 196.
16. Соколов Н. Г. Налоговая политика Советского государства в деревне к концу восстановительного периода (1924 – 1925)//Учёные записки Рязанского педагогического института. – М., 1965. – Т. 36. – С. 37.
17. Марьяхин Г. Л. Налоговая система СССР. – М., 1952. – С. 54.
18. ДАВО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 44. – Арк. 27.
19. Там само. – Ф.Р. 925. – Оп. 8. – Спр. 68. – Арк. 42
20. Там само. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 44. – Арк. 52.
21. Там само.
22. Там само. – Ф.Р. 925. – Оп. 8. – Спр. 68. – Арк. 42.
23. Там само. – Арк. 44.
24. Там само. – Ф. 595. – Оп.1. – Спр. 8. – Арк. 452.
25. Там само. – Ф.Р. 160. – Оп. 3. – Арк. 205.

Стадник О. НАЛОГОВЫЕ ПЛАТЕЖИ КРЕСТЬЯН ПОДОЛЬЯ В ГОДЫ НОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ.

В статье рассматривается система налогообложения и характер налогов крестьянства подольской деревни в период НЭПа в контексте налоговой политики советской власти в украинском селе.

Ключевые слова: Подолье, НЭП, крестьянское хозяйство, продовольственный налог.

Stadnyk O. TAX PAYMENTS PEASANTRY PODILLYA DURING THE NEW ECONOMIC POLICY.

The topic of the article is the system of taxation and the character of peasant taxation payments of Podillya during the NEP period in the context of soviet power taxation policy.

Key words: Podillya, NEP (new ekonomik policy), agriculture, food taxes.

УДК 336. 225.2: 930.24 (477.43/44)

Ю.В. Котик

СТЯГНЕННЯ ТРУДГУЖПОДАТКУ В УКРАЇНІ У ДОБУ НЕПУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Розглядається проблема запровадження та особливостей стягнення трудгужподатку у 1921–1923 роках радянськими податковими органами.

Ключові слова: податки, податкові органи, наркомат праці, Подільська губернія, більшовицька влада, трудгужподаток.

За умов щораз більшого дефіциту бюджету та державного боргу проблеми ефективності оподаткування, як головного джерела доходу держави, є актуальним питанням сьогодення України. Саме тому, історичний досвід фінансової стабілізації радянської держави за рахунок ефективної податкової політики у період НЕПу є активною темою дослідження у наукових колах. Однак вивчення деяких аспектів, а саме запровадження, механізм дії та, що досить важливо, ефективність того чи іншого податку, зокрема трудового і гужового, досить часто подано на рівні документальних та емпіричних матеріалів, а тому і привернули увагу автора. Особливості стягнення трудового та гужового податку (далі трудгужподатку) у своїх працях досліджують Кучерявенко М.П., Пиріг О.А., Сокіл А.О., проте означена проблематика потребує подальшого вивчення.